

ЕРІН
МОРГЕНШТЕРН

БЕЗЗОРЯНЕ
МОРЕ

 Vivat
видавничий дім

ПОШУКИ ВЛАСНОЇ ДОЛІ Й ЧАСУ,
СПОКУТА, ЖЕРТВА, ПЕРЕВТІЛЕННЯ

ERIN
— MORGENSTERN —

THE
STARLESS
SEA

ЕРІН
— МОРГЕНШТЕРН —
БЕЗЗОРЯНЕ
МОРЕ

Харків

2020

Ця книжка — вигадка. Усі персонажі, імена, місця та події є витвором авторської уяви або використані у вигаданому контексті. Будь-яка схожість зі справжніми людьми, живими чи покійними, подіями або місцями цілком випадкова.

КНИГА I

СОЛОДКІ МУКИ

СОЛОДКІ МУКИ

КОЛИСЬ ДАВНО...

У підвалі живе пірат.

(Пірат — це метафора, але він людина.)

(Вважайте підвал за в'язницю.)

Пірата запроторили сюди за силу-силенну скоєних ним піратських злочинів, і вчинили це не пірати, які дійшли висновку, що його дії були справді лихі.

Хтось запропонував викинути ключ, але той досі висить на гачку, що стирчить зі стіни коло ґрат.

(Доволі близько, щоб він був у полі зору. Свобода, яку можна побачити, але яка насправді недосяжна, мала нагадувати в'язневі про себе. Утім, з іншого боку ґрат ніхто вже не пам'ятає, що те все мало означати. Ретельно продумана психологічна витівка забулася, перетворилася на звичку та буденність.)

(Пірат це розуміє, але утримується від коментарів.)

Вартовий сидить на стільці біля дверей і читає детективний журнал на вицвілому папері, мріючи стати вдосконаленою вигаданою версією самого себе. Йому цікаво, чи є різниця між піратами та злодіями. Напевно, вони відрізняються одне від одного лише човнами та капелюхами.

Згодом його змінює інший вартовий. Пірат не може визначити точний розклад, адже в підвалі-підземеллі нема годинників, щоб стежити за часом, а шурхотіння прибережних хвиль за кам'яними стінами заважає почути ранкові дзвони й вечірне пожвавлення.

Цей вартовий нижчий за попереднього й не читає. Він не хоче бути ніким, окрім себе самого, йому бракує уяви, щоб думати про альтер еґо, бракує уяви навіть на те, щоб поспів-

чувати чоловікові за ґратами — єдиній живій душі в приміщенні, окрім мишей. Коли вартовий не спить, він приділяє дуже багато уваги своїм черевикам. (Але здебільшого він спить.)

Приблизно три години по тому, як вартовий-курдупелик замінить вартового-читача, приходять дівчина.

Вона приносить тарілку з хлібом і миску з водою, які ставить перед піратовою камерою. Руки в неї так трясуться, що половину води вона розливає. Після цього дівчина розвертається й бігцем долає сходи.

Наступної ночі (а чи були це ночі?) пірат стає якнайближче до ґрат і спокійно спостерігає, як дівчина кидає хліб так далеко, що він чи й дотягнеться до нього, а воду розхлюпує майже всю.

На третю ніч пірат стоїть у темному кутку, що рятує більшу частину води.

Настає четверта ніч, і приходять інша дівчина.

Вона не будить вартового. Її ніжки м'якше ступають каміням, а найменші звуки, що їх вони видають, гасять чи то хвилі, чи то миші.

Ця дівчина вдивляється в темряву, за якою пірата майже не видно, і розчаровано зітхає. Залишає хліб та воду біля ґрат, а потім чекає.

Він не виходить із затінку.

За кілька хвилин тиші, що порушується похропуванням вартового, дівчина відвертається і йде геть.

Забравши свою їжу, пірат виявляє, що до води додали вино.

Наступної ночі, уже п'ятої, пірат чекає біля ґрат, коли дівчина ледь чутними кроками спуститься до нього.

Її хода лише на мить уповільнюється, коли вона бачить його. Пірат пильно дивиться на дівчину, а вона — на нього.

Він простягає руку, щоб забрати миску з водою і тарілку з хлібом, але дівчина натомість ставить і те і те біля ґрат, не відводячи від нього погляду й пантруючи, щоб навіть поділ сукні не наблизився до в'язня на відстань витягнутої руки.

Зухвала, однак сором'язлива. Повертаючись назад, вона ледь помітно вклоняється, легенько киває головою — цей рух йому нагадує початок танцю.

(Навіть пірат може розпізнати початок танцю.)

Наступної ночі пірат залишається подалі від ґрат, зберігаючи відстань, яку можна подолати одним кроком, а дівчина підходить на сантиметр ближче.

Нова ніч — і танець триває. На крок ближче. Крок назад. Рух убік. Наступної ночі пірат знову простягає руку, щоб узяти те, що вона принесла, і цього разу дівчина відповідає, мимохіть торкнувшись кистю його пальців.

Дівчина починає затримуватися, залишатися довше щоночі, однак досить вартовому завовтузитися, як вона зникає не озирнувшись.

Вона приносить дві миски з вином, і вони п'ють у товариській тиші. Вартовий не хропить, його сон глибокий і спокійний. Пірат підозрює, що дівчина якось до цього причетна.

Зухвала, сором'язлива та кмітлива.

Іноді вона приносить не лише хліб. Ховає в кишнях сукні помаранчі та сливи. Шматочки зацукрованого імбиру, загорнуті в помережаний історіями папір.

Іноді дівчина залишається аж до того моменту, коли вартові змінюють один одного.

(Денний вартовий буцімто випадково став залишати свої детективні журнали під стінами камери.)

Сьогодні кущий вартовий тиняється сюди-туди. Відкашлюється, ніби хоче щось сказати, але нічого не каже. Потім опускається на стілець і засинає тривожним сном.

Пірат чекає на дівчину. Вона приходить з порожніми руками.

Сьогодні остання ніч. Ніч перед стратою. (Страта — це теж метафора, хай навіть така очевидна.) Пірат знає, що наступної ночі не буде й наступний вартовий не замінить цього. Дівчина знає, скільки саме залишилося годин.

Вони не говорять про це. Ніколи не говорили.

Пірат крутить між пальцями кучерик волосся дівчини.

Вона спирається на ґрати, щока притискається до холодного заліза. Дівчина максимально близько, проте водночас між ними лежить цілий світ.

Вона досить близько для поцілунку.

— Розкажи мені історію, — просить дівчина.

І пірат погоджується.

СОЛОДКІ МУКИ

ІСНУЮТЬ ТРИ ШЛЯХИ. ОСЬ ОДИН З НИХ

Глибоко під землею, сховані від сонця та місяця, десь на узбережжі Беззоряного моря лабіринтом сплелися тунелі й кімнати, наповнені історіями. Історіями, записаними в книжках, закоркованими в глечиках і намальованими на стінах. Одами, написаними на шкірі й викарбуваними на трояндових пелюстках. Казками, викладеними кахлем на підлозі, частина яких стерлася під ногами перехожих. Легендами, вирізьбленими з кришталю, що висять на люстрах. Шанованими оповіданнями, які занесли до каталогів. Старими історіями, захищеними від нових, що вигулькують довкола.

Це місце просторе, але й тісне. Складно виміряти його розміри. Зали переходять у кімнати або галереї, а сходи ведуть угору або вниз, до альковів та аркад. По всіх усюдах двері приховують нові приміщення, нові історії й нові секрети, що чекають на свого відкривача. І скрізь — книги.

Це святилище для тих, хто оповідає історії, зберігає і любить їх. Люди їдять і сплять, оточені хроніками, історичними п'єсами та міфами. Одні проводять тут кілька годин чи днів, перш ніж повернутися нагору, а другі залишаються на тижні чи роки, живуть в окремих кімнатах або гуртом, година за годиною читають, або навчаються, або пишуть, дискутують та створюють щось нове зі своїми сусідами чи працюють на самоті.

З тих, хто залишився, кілька вирішило присвятити себе цьому місцю, цьому храмові оповідок.

Для них існує три шляхи. Один з них — шлях аколітів¹.

¹ Церковний служник, що запалює та носить свічки, готує хліб і вино для евхаристичного освячення. (*Тут і далі прим. пер.*)

Той, хто вирішив обрати його, перш ніж скласти присягу, повинен провести весь місячний цикл в усамітнених роздумах. Роздуми мають бути мовчазними, однак серед тих, хто дозволив себе замкнути в келії з кам'яними стінами, деякі раптом зрозуміють, що їх ніхто не чує. Вони можуть розмовляти, кричати чи верещати, але це не порушить жодного правила. Хіба що той, хто ніколи не був у такій келії, гадає, що роздуми мовчазні.

Після закінчення періоду роздумів можна відмовитися від цього шляху. Обрати собі інший або взагалі не обирати жодного.

Ті, хто зберігав мовчання, часто вирішують не йти цим шляхом і взагалі покинути це місце. Вони повертаються на поверхню і, примружившись, дивляться на сонце. Іноді згадують підземний світ, якому колись хотіли присвятити себе, але спогади ці нечіткі, нібито щось наснилося.

Частіше ініціацію ладні вести далі ті, хто кричав, плакав, вив з туги, хто годинами розмовляв сам із собою.

Сьогодні на небі молодик. Коли двері відчиняються, за ними стоїть гарна жінка. Перебуваючи на самоті, жінка майже весь час співала. Узагалі вона сором'язлива й не звикла співати, але першої ночі геть випадково збагнула, що її ніхто не почує. Жінка засміялася, почасти кепкуючи із себе, а почасти з того, що добровільно дозволила ув'язнити себе в такій вишуканій камері з пуховим ліжком і шовковими простирадлами. Сміх луною відбився від кам'яних стін і покотився, наче брижі по воді. Жінка рвучко затулила долонею рот в очікуванні, що зараз хтось з'явиться, але ніхто не прийшов. Вона спробувала пригадати, чи казав хтось чітко, що слід мовчати.

Вона вигукнула: «Агов?!» — а на те прокотилася луна.

Їй знадобилося кілька днів, щоб добрати сміливості заспівати. Їй ніколи не подобався власний голос, але, звільнившись в ув'язненні від сором'язливості й очікувань, жінка заспівала спершу тихенько, а тоді дзвінко й зухвало. Голос, який відлунював у вухах, був несподівано приємний.

Жінка переспівала всіх пісень, що знала. Вигадала кілька власних. Подеколи їй бракувало слів для пісні, тоді вона вига-

дувала мови, яких насправді не існує, але ті звуки дарували їй задоволення.

Вона сама здивувалася, як швидко минув час.

А тепер двері відчинилися.

Увійшов аколїт, що тримав ключі на латунному кільці. Другу долоню він простягнув бранці. На ній лежав маленький металевий диск із викарбуваною бджілкою.

Узяти «бджолу» — наступний крок на шляху до того, щоб стати аколїтом. Це остання можливість відмовитися.

Жінка бере «бджолу» з аколїтової долоні. Він кланяється та жєстами пропонує їти за ним.

Молода жінка, яка вирішила стати аколїтом, крутить у пальцях теплий металевий диск та йде вузькими, освітленими свічками тунелями, уздовж яких тягнуться книжкові полиці, а потім заходить до печер зі стільцями та столами, на яких височіють книжкові стоси, пробирається поміж скульптур. Вона гладить скульптуру лисички, хутро в якій між вухами геть стерлося, бо багато хто чинив так до неї.

Лїтній чоловік гортає книжку, підводить погляд на перехожих, а впізнавши процесію, притискає два пальці до вуст і схиляє перед жінкою голову.

Саме перед жінкою, а не перед її провідником-аколїтом. Це жест поваги до посади, на яку вона поки що не стала офіційно. Жінка нахиляє голову, приховуючи усмішку. Вони продовжують свій шлях позолоченими сходами та зміїстими тунелями, у яких їй ще не доводилося бувати. Жінка сповільнює крок, щоб подивитися на картини між книжковими полицями — зображення дерев, дівчат і привидів.

Аколїт зупиняється біля дверей зі знаком золотої бджоли. Знаходить на кільці ключ і відчиняє їх. Починається ініціація.

Це таємна церемонія. Деталі відомі лише тим, хто її проїшов, і тим, хто її влаштовує. Скільки сягає людська пам'ять, обряди залишалися незмінними.

Відчинивши двері й переступивши поріг, аколїт відбирає в неї ім'я. Хай як звали раніше цю молоду жінку, більше до неї

так ніхто не звертатиметься, — її ім'я залишиться в минулому. Можливо, одного дня вона дістане нове, але до тієї миті буде безіменною.

Кімната тісна, кругла, з високою стелею — мініатюрна копія її келії для роздумів. З одного боку стоїть простий дерев'яний стілець, а поряд — кам'яна колона заввишки до талії з вогняною чашею на ній.

Лише вогонь освітлює кімнату.

Старший аколїт жестом наказує молодій жінці сісти на дерев'яний стілець. Вона слухається. Повертається обличчям до вогню й спостерігає, як танцюють язика полум'я, аж поки очі їй не зав'язують чорним шовком.

Продовження церемонії вона не бачить.

З її руки забирають металеву бджолу. Паузу заповнюють металевий дзенькіт інструментів і відчуття пальця на грудях, який тисне. Потім тиск зникає, а натомість з'являється гострий пекучий біль.

(Пізніше жінка збагне, що металеву бджолу розжарили на вогні, а її крилатий відбиток витаврували в неї на грудях.)

Це несподіване відчуття нервує. Жінка готувалася до того, що знала про церемонію, але це заскочило її зненацька. Вона пригадує, що ніколи не бачила голих грудей аколїтів.

Ще хвилину тому вона була тверда у своєму рішенні, а тепер тремтить і вже не впевнена, що чинить правильно.

Але не кричить: «Стривайте». Не каже: «Ні».

Вона вже вирішила, хоча й не знала всього, не розуміла, що буде далі.

У темряві пальці розтуляють її вуста й капають на язик медом, щоб останній відчутий смак був солодкий.

Правду кажучи, останній смак у роті аколїта — це не лише мед: кров, металевий присмак і розпечена плоть стирають його солодкість.

Якби аколїти могли потім описати все, вони пояснили б, що останній смак, який вони відчули, був сумішшю меду та диму.

Він не зовсім солодкий.

Вони згадують його щоразу, побачивши полум'я свічки з бджолиного воску.

Згадка про їхню відданість.

Але розповісти про це вони не можуть.

Вони добровільно відмовляються від язиків. Віддають можливість говорити на користь кращого служіння голосам інших людей.

Складають мовчазну присягу більше не розповідати своїх історій, виявляючи шану до вже написаних і ще не створених.

Відчувши цей біль з присмаком меду, жінка на стільці думає, що закричить, але стримується. У темряві здається, наче вогонь пожирає всю кімнату, і вона бачить обриси полум'я навіть крізь тканину на очах.

Бджола на її грудях тріпотить.

Коли в жінки забирають язик, спалюють і перетворюють на попіл, коли церемонія закінчується та офіційно починається її служба аколїта, коли її голос назавжди змовкає, прокидаються вуха.

А потім з'являються історії.

СОЛОДКІ МУКИ

ВВЕДЕННЯ В ОМАНУ

Хлопчик — син ворожки. Нині він сягнув віку, коли вже не зрозуміло, чи варто цим фактом пишатися або взагалі розголошувати цю деталь біографії. Однак усе-таки факт лишається фактом.

Він повертається зі школи додому, до квартири над крамничкою, захарашеною кришталевими кулями, картами таро, ладаном, скульптурами богів з головами тварин і висушеною шавлією. (Запах шавлії просотав геть усе — від простирадл до хлопчикових шнурків.)

Сьогодні, як і щодня, хлопчик зрізає шлях навпростець провулком, що огинає крамничку, — вузьким проходом між високими цегляними стінами, покритими графіті, які час від часу забілюють, та вони знову виникають.

Проте сьогодні замість вигадливо написаних тегів та любительських літер-бульбашок на незаймано білій цеглі хизується один-єдиний витвір мистецтва.

Це двері.

Хлопчик зупиняється. Поправляє окуляри, щоб краще сфокусувати погляд, щоб переконатися, чи він бачить саме те, що пропонує йому ненадійний зір.

Навколо чітких кутів фарба розмита, однак це двері. Більші, красивіші й вигадливіші, ніж йому здалося на перший погляд.

Що саме це означає, він не знає.

Знає лише, що на цьому треба особливо зосередитися.

Двері розташовані в глибині провулка, у затінку, не на осонні, тож кольори не вицвіли, деякі пігменти — з металевим полиском. Це графіті вишуканіше за більшість тих, що їх доводилося бачити хлопчикові. Він знає, що воно намальоване

в стилі з химерною французькою назвою, щось про зорову оману, але не може одразу пригадати термін.

На дверях вирізьблені, ба намальовані різкі геометричні візерунки, які заокруглюються довкола кутів, створюючи глибину на площині. У центрі, де могла б бути замкова щілина, стилізованими лініями, що гармонійно поєднуються з усією картиною, намальована бджола. Під нею — ключ. А під ключем — меч.

Золота куляста ручка дверей, схожа на тривимірну, мерехтить попри брак світла. Замкова щілина, зображена нижче, така темна, що радше нагадує дірку, що чекає на ключ, та аж ніяк не кілька мазків чорною фарбою.

Двері дивні, прекрасні — такі, що хлопчик не може дібрати влучних слів і не знає, чи існують вони взагалі навіть серед вислуканих французьких висловів.

Десь на вулиці гавкає пес, якого він не бачить, але звук здається віддаленим і нечітким. Сонце зникає за хмарою — провулок немов довшає, глибшає й темнішає, а двері своєю чергою яскравішають.

Хлопчик обережно тягнеться, щоб доторкнутися до них.

Якась частина його, що досі вірить у магію, очікує, що вони будуть теплими попри прохолодне повітря. Сподівається, що малюнок фундаментально змінив цеглу. Це змушує його серце зайтися швидше, хай навіть рука сповільнюється, адже інша його частина по-дитячому готується до розчарування.

Кінчики пальців лягають на двері під мечем і відчувають гладеньку фарбу на прохолодній цеглі, ледь помітні нерівності видають текстуру під малюнком.

Це просто стіна. Звичайна стіна із чарівною картинкою. А втім.

Утім, у нього виникає відчуття, що це щось більше, ніж здається.

Він притискає долоню до розмальованої цегли. Фальшива деревина дверей коричнева, на кілька відтінків темніша за його шкіру, неначе фарбу навмисно так змішали, аби пасувала до нього.

За дверима якийсь інший світ. За стіною немає кімнати. Там є щось більше. Він знає це. Відчуває пальцями на ногах.

Цю мить його мама назвала б значущою. Мить, яка змінює наступну. Син ворожки просто знає, що ці двері важливі, хоча не може пояснити це відчуття навіть самому собі.

Хлопчик на початку історії аж ніяк не може знати, що історія розпочалася.

Він проводить кінчиками пальців уздовж ліній ключа, захоплюючись тим, якими тривимірними здаються ключ, меч і куляста ручка.

Хлопчиків цікаво, хто намалював двері та що вони означають, — напевно, тут криється якийсь зміст. І коли не у дверях, то принаймні в символах. Може, це не двері, а знак чи, може, водночас і те і те.

Цієї важливої миті, якщо хлопчик поверне намальовану ручку й відчинить неймовірні двері, усе зміниться.

Але він не відчиняє, натомість ховає руки в кишені.

Якась частина хлопчика вирішує, що він поводить себе подиячому і що він уже занадто дорослий, щоб сподіватися, буцімто реальне життя схоже на книжкові історії, а якась — що він не засмутиться, якщо не спробує повернути ручку, бо й далі віритиме, ніби двері можуть відчинитися, хай навіть це буде неправдою.

Він стоїть, сховавши руки в кишені, і ще якусь мить розглядає двері, а потім розвертається і йде собі геть.

Наступного дня цікавість перемагає, і хлопчик повертається до того місця, де були двері. Та дверей уже там нема: хтось їх замалював. Цегляна стіна побілена так ретельно, що він навіть не може достеменно сказати, де саме вони були.

Отож син ворожки не знаходить свого шляху до Беззоряного моря.

Поки що.

СІЧЕНЬ 2015-ГО

В університетській бібліотеці на полиці стоїть книжка.

Вона не якась там незвична, але саме цій книжці тут не місце.

Хтось помилково поставив її у відділ художньої літератури, попри те що чимало з описаного в ній — правда, решта теж доволі правдива. У відділі художньої літератури в цій бібліотеці не так багато людей, як в інших, тож його ряди погано освітлені й часто припадають пилом.

Ця книжка належала до колекції, що пожертвував університету власник, згідно з його останньою волею і заповітом. Усі книжки забрали до бібліотеки, систематизували за десятковою класифікацією Дьюї, позначили наліпками з баркодом з внутрішнього боку обкладинок, щоб можна було відсканувати їх на стійці та розіслати в різних напрямках. Саме цю книжку відсканували тільки раз, коли додавали до каталогу. На сторінках не згадане ім'я автора, тож до системи її внесли з позначкою «Невідомо», і вона очолювала список книжок авторів, чії прізвища починаються на «Н», але згодом заблукала в алфавіті, і тепер решта книжок кружляли навколо неї. Кілька разів її брали до рук, розмірковували й повертали на місце. Корінець книжки потріскався. Якось нею зацікавився професор, уважно прочитав перші кілька сторінок і збирався згодом повернутися до читання, але забув про свій намір.

Відколи книжка живе в бібліотеці, її ніхто не прочитав від першої сторінки до останньої. У декого (як, можливо, і в забудькуватого професора) могла промайнути думка, що їй тут не місце. Що вона, напевно, мала б належати до спеціальної колекції і зберігатися в кімнаті, звідки нічого не можна виносити, на вхід до якої студентам треба діставати письмовий